

Mariola Grzebyk

Uniwersytet Rzeszowski, Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Tarnobrzegu

**ANALIZA PORÓWNAWCZA POZIOMU ROZWOJU
WSPÓLNOT TERYTORIALNYCH
NA PRZYKŁADZIE WYBRANYCH GMIN MIEJSKICH
WOJEWÓDZTWA PODKARPACKIEGO**

Streszczenie: W obliczu ciągłych zmian, które dokonują się w Polsce, problematyka badania rozwoju społeczno-gospodarczego poszczególnych obszarów nabiera szczególnego znaczenia. Gminy są bardzo zróżnicowane: obok jednostek zaawansowanych w rozwoju są też regiony biedne, gospodarczo zapóźnione. W tym kontekście zamierzeniem badawczym była próba przedstawienia poziomu rozwoju wybranych gmin miejskich woj. podkarpackiego w latach 2006-2008 przy wykorzystaniu Wskaźnika Rozwoju Wspólnot Terytorialnych.

Słowa kluczowe: samorząd gminny, poziom rozwoju lokalnego.

1. Wstęp

W związku z dokonującymi się zmianami w gospodarce zachodzi potrzeba ciągłego monitorowania czynników, warunków i możliwości rozwoju poszczególnych jednostek terytorialnych, w tym gmin. Gminy w Polsce są bardzo zróżnicowane, biorąc pod uwagę stopień ich ekonomicznego zaawansowania w budowie stosunków rynkowych i rozwoju społeczno-gospodarczym. Obok obszarów charakteryzujących się wyższym poziomem rozwoju są też regiony biedne, gospodarczo zapóźnione.

Szczególnie ważna rola samorządu sprowadza się do podejmowania i realizowania działań zmniejszających dysproporcje rozwojowe między różnymi regionami. Efekty tych działań zależą w dużym stopniu od aktywności jednostek samorządowych w wykorzystywaniu ich własnego potencjału i tworzeniu warunków do napływu zewnętrznych środków inwestycyjnych¹.

W praktyce wykorzystuje się różne sposoby orzekania o postępach notowanych na drodze rozwoju (zaspokajania potrzeb) jednostek terytorialnych. Można odwo-

¹ M. Grzebyk, M. Musiał-Malago, *Sytuacja finansowa gmin województwa podkarpackiego w latach 1999-2002*, Zeszyty Naukowe Akademii Ekonomicznej w Krakowie nr 693, Kraków 2006, s. 143.

łać się do subiektywnych odczuć mieszkańców danego obszaru, zadając im pytania i uzyskując odpowiedzi na temat tego, jakie są warunki ich bytowania i realizacji potrzeb, a także co należy robić, aby te warunki polepszyć. Innym sposobem jest odwoływanie się do miar obiektywnych, pozwalających mniej lub bardziej ściśle mierzyć osiągnięte stany, a przez to porównywać je ze stanami zakładanymi i pożądanymi².

Głównym celem niniejszego artykułu jest próba ukazania poziomu rozwoju wybranych gmin miejskich woj. podkarpackiego w latach 2006-2008. Wykorzystano w tym celu Wskaźnik Rozwoju Wspólnot Terytorialnych.

2. Pojęcie i istota rozwoju lokalnego

Rozwój lokalny oznacza opierający się na zasobach endogenicznych „oddolny” (*bottom up*) sposób generowania dynamiki rozwoju, wykorzystujący cały wewnętrzny potencjał rozwojowy w różnej skali przestrzennej, obejmującej zbiorowości terytorialne charakteryzujące się pewną spójnością. Rozwoju lokalnego nie należy utożsamiać z działaniami podejmowanymi w skali makroregionalnej, ponieważ do uruchomienia trwałej dynamiki endogenicznej konieczna jest pewna „masa krytyczna”, oznaczająca istnienie niezbędnych zasobów ludzkich i fizycznych. Rozwój lokalny natomiast to przede wszystkim sposób podejścia do rozwoju, to podstawy i zachowania oznaczające gotowość do „wzięcia w swoje ręce odpowiedzialności za swój los”³.

Po wprowadzeniu w 1999 r. trójstopniowego podziału administracyjnego kraju, za rozwój lokalny uznaje się rozwój realizowany na terytorium gmin, miast i powiatów. Rozwój na poziomie każdego województwa samorządowego rozpatrywany jest już w kategoriach rozwoju regionalnego⁴.

Rozwój lokalny, jak zauważa Brol, jest pojęciem złożonym. Stopień tej złożoności jest konsekwencją wielorakości celów, którym rozwój ma służyć, oraz różnorodności działań, które go kształtują. Gmina funkcjonuje i rozwija się jako integralna część większej całości, korzysta z dóbr i usług powstałych na innych terenach i jednocześnie dostarcza swe produkty na rzecz otoczenia oraz wchłania fundusze pochodzące z zewnątrz, a także przekazuje własne środki na inne obszary. W rezultacie trudno jest jednoznacznie sprecyzować pojęcie rozwoju w skali lokalnej. Potrzebne są tu uproszczenia ograniczające to pojęcie do podstawowych sfer gminy, którymi są: lokalna społeczność, gospodarka lokalna oraz lokalny ekosys-

² S. Golinowska, I. Kopińska, *Pomoc społeczna – zmiany i warunki skutecznego działania*, IPIPS, Warszawa 2002, s. 35.

³ I. Pietrzyk, *Polityka regionalna Unii Europejskiej i regiony w państwach członkowskich*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2003, s. 32.

⁴ B. Filipiak i in., *Rozwój lokalny i regionalny. Uwarunkowania, finanse, procedury*, Fundacja na rzecz Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin 2005, s. 9-10.

tem. W takim ujęciu o rozwoju lokalnym mówi się wtedy, gdy zharmonizowane i systematyczne działanie społeczności lokalnej, władzy lokalnej oraz pozostałych podmiotów funkcjonujących w gminie zmierza do tworzenia nowych i poprawy istniejących walorów użytkowych gminy, tworzenia korzystnych warunków dla lokalnej gospodarki oraz zapewnienia ładu przestrzennego i ekologicznego⁵.

Rozwój jest realizowany pod kątem potrzeb społeczności lokalnych i przy ich zaangażowaniu. Aby mógł zaistnieć rozwój lokalny, musi pojawić się autentyczny gospodarz terenu (samorząd terytorialny) oraz musi funkcjonować gospodarka rynkowa. W dobie wzrastającej niepewności podejmowania decyzji, szybkiego postępu technologicznego i idących za nim zmian w strukturze gospodarki na świecie kwestia sprawnej władzy lokalnej, świadomej potencjału własnego terytorium i potrafiącej zmobilizować i zaktywizować lokalne środowisko, stanowi warunek jego efektywnego rozwoju⁶.

Rozwój lokalny jako specyficzna kategoria rozwoju społeczno-gospodarczego, w którym biorą bezpośredni udział mieszkańcy, samorząd terytorialny, administracja lokalna, lokalne podmioty gospodarcze, instytucje komunalne, różnego rodzaju organizacje, stowarzyszenia i fundacje itp., i który wspierają władze regionalne i krajowe oraz ponadlokalne, a często i międzynarodowe instytucje gospodarcze, wymaga odpowiedniego zaplanowania, skoordynowania i sterowania⁷.

Rozwój lokalny zależy od czynników wewnętrznych i zewnętrznych, które wzajemnie na siebie oddziałują. Czynniki wewnętrzne obejmują to wszystko, co określane jest mianem miejscowych możliwości i miejscowych potrzeb rozwoju. Wewnętrzne możliwości rozwoju zależą w zasadniczym stopniu od posiadanych przez jednostkę lokalną zasobów (przy czym ważne są nie tylko rozmiar, jakość, dostępność i efektywność wykorzystania, lecz także atuty gminy, takie jak: specjalizacja, tradycje wytwórcze, ukształtowana wymiana pomiędzy gminami, położenie)⁸. Czynniki zewnętrzne zaś to te, na które nie mamy większego wpływu, a które w istotny sposób kształtują uwarunkowania rozwojowe. Wynikają one z otoczenia, w którym funkcjonuje dana gmina. Stanowią zewnętrzne impulsy rozwoju lokalnego, oceniane są w kategoriach szans i zagrożeń.

⁵ R. Brol (red.), *Zarządzanie rozwojem lokalnym – studium przypadków*, Wyd. Akademii Ekonomicznej we Wrocławiu, Wrocław 1998, s. 9.

⁶ P. Brańka, *Internacjonalizacja gospodarki a współczesne teorie rozwoju regionalnego*, [w:] *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie nr 821*, Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie, Kraków 2010, s. 12.

⁷ J.J. Parysek, *Podstawy gospodarki lokalnej*, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań 1997, s. 123.

⁸ L. Wojtasiewicz, *Czynniki i bariery rozwoju lokalnego w aktualnej polityce gospodarczej Polski*, [w:] *Gospodarka lokalna w teorii i praktyce*, Wyd. Akademii Ekonomicznej we Wrocławiu, Wrocław 1996, z. 734, s. 17.

Właściwa diagnoza czynników rozwojowych i umiejętne ich wykorzystanie to podstawa budowania trwałego, samopodtrzymującego się rozwoju⁹. Czynniki rozwoju lokalnego mogą być uznane za korzystne lub niekorzystne – określane jako bariery¹⁰ rozwoju.

3. Założenia badawcze

W praktyce stosuje się różne wskaźniki określające poziom rozwoju wspólnot terytorialnych. Ich zastosowanie zależy od przeznaczenia ich wykorzystania, stopnia dostępności danych czy trudności w ich obliczaniu. W makroekonomii uznaje się chociażby za podstawowy wskaźnik mierzący poziom rozwoju wielkość PKB na osobę. Wskaźnik ten ma jednak wiele wad, a więc nie jest do końca doskonały¹¹.

Rozwój wspólnot gminnych, jak pisze R. Czyszkiewicz, nie może podlegać obserwacji i ocenie z wykorzystaniem tych samych czynników, które służą do porównania większych regionów (np. województw) czy poszczególnych krajów. Potrzebne są więc takie miary, które odnosiłyby się bezpośrednio do przejawów życia małych środowisk, oraz niosłyby informacje o różnicach w osiągniętym rozwoju, a jednocześnie o przyczynach, dla których jedne wspólnoty rozwijają się szybciej lub inaczej niż pozostałe. Zatem w obrębie małych obszarów wszelkie elementy opóźniające czy uniemożliwiające rozwój stają się szczególnie widoczne, a ich wpływ na działania członków społeczności i władz lokalnych nabiera szczególnego znaczenia. Nie można więc poszukiwać tylko i wyłącznie świadectw rozwoju, ale też należy koncentrować uwagę na wzajemnych relacjach między czynnikami przyspieszającymi i opóźniającymi rozwój¹².

Koncepcja wskaźników rozwoju wspólnot terytorialnych jest zasadniczo oparta na Wskaźniku Rozwoju Społecznego (HDI) przyjętym przez ONZ dla oceny rozwoju poszczególnych państw świata. Wskaźniki rozwoju społeczności lokalnych muszą jednak zawierać inne elementy niż te, które służą budowie wskaźników dla województw lub państw.

Podstawą określenia stopnia rozwoju wspólnoty terytorialnej są następujące czynniki:

⁹ M. Grzebyk, P. Filip, *Ocena możliwości rozwoju społeczno-gospodarczego gmin powiatu rzeszowskiego (w układzie instytucjonalno-organizacyjnym)*, Zeszyty Naukowe AR im. H. Kołłątaja w Krakowie, nr 395, Seria Ekonomika, zeszyt 28, Kraków 2001, s. 73-78.

¹⁰ Bariery są to więc sprzeczności, które mogą grozić całkowitym zahamowaniem lub znacznym ograniczeniem i spowolnieniem procesu rozwoju. Liczba i ranga tych barier jest różna w poszczególnych gminach. Można je zidentyfikować jedynie w odniesieniu do przyjętej koncepcji rozwoju i konkretnego miejsca (gminy).

¹¹ D. Begg, S. Fisher, R. Dornbush, *Ekonomia. Makroekonomia*, PWE, Warszawa 2000, s. 33.

¹² R. Czyszkiewicz, *Wskaźnik rozwoju wspólnot terytorialnych – koncepcja o praktycznym zastosowaniu*, „Studia Regionalne i Lokalne” 2003, nr 12, s. 80.

a) udział dochodów własnych gminy w danym okresie w stosunku do całkowitego dochodu gminy uzyskanego w tym samym okresie (stosunek wyrażony w %);

b) udział wydatków inwestycyjnych w ogólnych wydatkach poniesionych przez gminę w danym okresie (wyrażony w %);

c) stopa ubóstwa (wyrażona w %). Miarą tego czynnika jest liczba mieszkańców gminy otrzymujących pomoc za pośrednictwem gminnych służb pomocy społecznej.

d) stopa bezrobocia (wyrażona w %). Miarą tego czynnika jest liczba bezrobotnych mieszkańców danej gminy zarejestrowanych w odpowiednim powiatowym urzędzie pracy¹³.

Dwa pierwsze czynniki świadczą o rozwoju gminy, dwa następne o obciążeniu tego rozwoju zjawiskami i działaniami dowodzącymi istnienia problemów społecznych spowalniających lub uniemożliwiających rozwój.

Wskaźnik Rozwoju Wspólnot Terytorialnych opiera się na założeniu, że pożądaną są jak największe wielkości dwóch pierwszych czynników (A i B) oraz jak najmniejsze wielkości pozostałych dwóch (C i D).

Sposób obliczania Wskaźników Rozwoju Wspólnot Terytorialnych został przedstawiony poniżej.

Dwa pierwsze wskaźniki są obliczane według wzoru:

$$W = \frac{X - Min}{Max - Min},$$

dwa następne zaś według wzoru:

$$W = \frac{Min - X}{Max - Min},$$

gdzie: x – konkretna wielkość danego czynnika osiągnięta przez konkretną gminę w danym roku,

Min – minimalna wartość danego czynnika osiągnięta przez gminy w danym roku (wartość ta charakteryzuje konkretną gminę),

Max – maksymalna wartość danego czynnika osiągnięta przez wspólnoty w danym roku (wartość ta charakteryzuje konkretną wspólnotę).

Cząstkowe wskaźniki roczne z pierwszej grupy czynników (A i B) przybierają wartości z przedziału (0, 1), natomiast wskaźniki z grupy C i D są ujemne i przybierają wartości z przedziału (0, -1). Sumaryczny wskaźnik rozwoju konkretnej wspólnoty w danym roku ustalany jest na drodze zwykłego sumowania czterech wskaźników cząstkowych, a wyniki zawierają się w przedziale (-2, 2). Interpretując te wskaźniki, nie należy ich traktować jako wskazujące, ile razy dana wspólnota jest przykładowo bardziej czy mniej rozwinięta niż inne, lecz jako wskazujące sy-

¹³ Tamże, s. 80.

tuację danej wspólnoty w porównaniu z innymi¹⁴. Wyniki badań dotyczących osiągniętego poziomu rozwoju przez gminy miejskie są ocenami syntetycznymi, informującymi, jakie jest miejsce tej gminy w ogólnym ich zbiorze oraz jaki jest jej dystans względem najlepszych w danej dziedzinie¹⁵.

4. Ocena poziomu rozwoju gmin miejskich na podstawie Wskaźnika Rozwoju Wspólnot Terytorialnych

Wskaźnik Rozwoju Wspólnot Terytorialnych oparty jest na czterech czynnikach (dochodach własnych, stopie inwestycji, stopie bezrobocia i stopie ubóstwa), których zestawienie przedstawia tab. 1. Wzięto pod uwagę sześć gmin miejskich woj. podkarpackiego (spośród 16, z tym że 4 to miasta na prawach powiatu)¹⁶ w latach 2006-2008.

Udział dochodów własnych gmin miejskich jest bardzo zróżnicowany. W badanych latach czynnik ten był najwyższy w Łańcucie, a najniższy kolejno w Radymnie i Dynowie. Wysokość dochodów własnych świadczy o rozwoju gospodarczym gminy i o poziomie zamożności ludności, inaczej mówiąc, o tym, w jakim stopniu wspólnota oraz jej mieszkańcy sami kształtują wielkość swoich zasobów.

Decyzje inwestycyjne warunkują nie tylko rozwój poszczególnych jednostek terytorialnych, ale stanowią źródło przewagi konkurencyjnej wobec innych jednostek. Zdolność inwestowania jest ważnym wskaźnikiem rozwoju, ponieważ zapewnia pomnażanie źródeł dochodów¹⁷. Niestety, wydatki na inwestycje nie są wysokie. Spośród przedstawionych miast najwięcej na inwestycje wydaje Dynów.

Ludność uboga to osoby, które nie potrafią bądź też nie są w stanie samodzielnie zdobyć środków niezbędnych do utrzymania. Czynnik ten spowalnia rozwój lokalny danej gminy. W żadnym z wybranych miast nie przekracza on 10%. Z roku na rok stopa ubóstwa maleje. Wyjątkiem jest Jasło, w którym liczba mieszkańców otrzymujących pomoc za pośrednictwem gminnych służb pomocy społecznej gwałtownie wzrosła w latach 2007 i 2008 w porównaniu do roku 2006.

Ludność bezrobotna również nie pomnaża dorobku wspólnoty, wręcz przeciwnie, stanowi dla niej znaczne obciążenie finansowe i społeczne. Największe bezrobocie w 2008 r. zanotowano w Dynowie (11,16%) i Radymnie (11,09%), a najniższe w Dębicy (6,50%).

¹⁴ W. Makać, *Ocena sytuacji na wojewódzkich rynkach pracy metodą analizy portfelowej*, referat wygłoszony na konferencji pt. Organizacja i funkcjonowanie systemu statystyki, badań, analiz i prognoz rynku pracy, Krynica, listopad 1997; oraz R. Czyszkiewicz, *Wskaźnik rozwoju...*, s. 82.

¹⁵ T. Kudłacz, M. Grzebyk, *Zróżnicowanie gmin pod względem poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego w regionie rzeszowskim*, Zeszyty Naukowe Akademii Ekonomicznej w Krakowie, nr 588, Kraków 2002, s. 98.

¹⁶ Badania objęły więc połowę gmin miejskich, wykluczono bowiem miasta na prawach powiatu.

¹⁷ M. Grzebyk, *Działalność inwestycyjna miasta Rzeszów w latach 2004-2006*, Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu nt. Problemy ekonomii, polityki ekonomicznej i finansów publicznych, red. J. Sokołowski, nr 39, tom 2, Wrocław 2009, s. 59.

Tabela 1. Zestawienie czynników niezbędnych do obliczenia Wskaźnika Rozwoju Wspólnot Terytorialnych

Gmina miejska	Lata	Czynniki (w %)			
		dochody własne	wydatki inwestycyjne	stopa ubóstwa	stopa bezrobocia
Dębica	2006	60,16	14,79	6,62	10,34
	2007	58,33	17,74	6,27	8,20
	2008	60,05	15,35	5,79	6,50
Dynów	2006	44,19	29,81	8,60	13,00
	2007	25,20	21,58	8,32	12,87
	2008	37,45	23,23	7,55	11,16
Jarosław	2006	56,31	7,23	5,68	11,22
	2007	55,25	14,32	4,97	10,65
	2008	59,89	13,45	4,62	9,62
Jasło	2006	60,31	15,24	1,78	12,39
	2007	45,49	13,21	7,87	10,67
	2008	62,15	9,57	7,97	10,20
Radymno	2006	39,54	1,45	3,40	12,82
	2007	57,89	3,10	2,81	12,13
	2008	46,40	17,20	2,63	11,09
Łańcut	2006	61,98	21,38	5,41	9,15
	2007	64,28	18,62	4,85	8,24
	2008	66,03	12,61	3,97	7,77

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych uzyskanych w GUS, RIO i MOPS za lata: 2006, 2007, 2008.

Tabele 2, 3 i 4 przedstawiają składowe sumarycznego Wskaźnika Rozwoju Wspólnot Terytorialnych na lata 2006-2008.

Tabela 2. Zestawienie cząstkowych wskaźników rocznych oraz wskaźników ogólnych dla poszczególnych miast w 2006 r.

Gminy miejskie	Wskaźniki cząstkowe				Wskaźnik sumaryczny
	czynniki				
	dochody	inwestycje	ubóstwo	bezrobocie	
Dębica	0,732	0,470	-0,710	-0,523	-0,031
Dynów	0,165	1,000	-1,000	-1,000	-0,835
Jarosław	0,595	0,204	-0,572	-0,681	-0,453
Jasło	0,737	0,486	0,000	-0,891	0,333
Radymno	0,000	0,000	-0,238	-0,966	-1,204
Łańcut	0,797	0,703	-0,492	-0,311	0,696

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych uzyskanych w GUS, RIO i MOPS w 2006 r.

Wskaźnik „A” w 2006 r. najniższy był w Radymnie, wyniósł bowiem 0 (jest to wynik najgorszy z możliwych). W 2007 r. gwałtownie wzrósł i wynosił 0,836.

W 2006 r. najlepszy wynik „A” uzyskał Łańcut (0,797), a w późniejszych latach wynik ten był jeszcze wyższy. Wzrost wartości wskaźnika dochodów własnych jest zjawiskiem bardzo pozytywnym.

Tabela 3. Zestawienie cząstkowych wskaźników rocznych oraz wskaźników ogólnych dla poszczególnych miast w 2007 r.

Gminy miejskie	Wskaźniki cząstkowe				Wskaźnik sumaryczny
	czynniki				
	dochody	inwestycje	ubóstwo	bezrobocie	
Dębica	0,845	0,545	-0,691	-0,318	0,381
Dynów	0,000	0,689	-1,000	-1,000	-1,311
Jarosław	0,766	0,418	-0,495	-0,675	0,014
Jasło	0,517	0,377	-0,933	-0,679	-0,718
Radymno	0,836	0,000	-0,169	-0,892	-0,225
Łańcut	0,997	0,578	-0,477	-0,323	0,774

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych uzyskanych w GUS, RIO i MOPS za 2007 r.

Podobnie wskaźnik „B” w latach 2006 i 2007 osiągnął najniższy poziom w Radymnie gdzie wyniósł 0. Sytuacja ta poprawiła się w 2008 r., kiedy to wskaźnik wydatków inwestycyjnych wzrósł do poziomu 0,509. Najlepszy z możliwych wyników, tzn. 1, uzyskał w 2006 r. Dynów. W późniejszych latach wysokość wskaźnika dla Dynowa niestety spadła.

Tabela 4. Zestawienie cząstkowych wskaźników rocznych oraz wskaźników ogólnych dla poszczególnych miast w 2008 r.

Gminy miejskie	Wskaźniki cząstkowe				Wskaźnik sumaryczny
	czynniki				
	dochody	inwestycje	ubóstwo	bezrobocie	
Dębica	0,861	0,444	-0,656	-0,072	0,577
Dynów	0,000	0,720	-0,934	-0,727	-0,940
Jarosław	0,754	0,378	-0,472	-0,510	0,151
Jasło	0,830	0,242	-1,000	-0,593	-0,519
Radymno	0,301	0,509	-0,117	-0,717	-0,024
Łańcut	0,961	0,349	-0,369	-0,250	0,689

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych uzyskanych w GUS, RIO i MOPS za 2008 r.

Jeśli chodzi o wskaźnik ubóstwa „C”, to maleje on w analizowanych latach we wszystkich gminach miejskich z wyjątkiem Jasła, gdzie w 2006 r. wyniósł on 0, a w 2008 spadł aż do -1.

Wskaźnik „D” w analizowanym przedziale czasowym we wszystkich miastach spada. Jest to zjawisko pozytywne, ponieważ bezrobocie jest czynnikiem spowalniają-

cym rozwój lokalny. Najgorszy wynik uzyskał Dynów. Wskaźnik bezrobocia w tym mieście wynosił w latach 2006 i 2007 –1, jednak już w 2008 r. wzrósł do –0,727.

Wskaźnik dochodów własnych w analizowanym okresie przybiera wyższe wartości niż wskaźnik wydatków inwestycyjnych. Jedynie w Dynowie w latach 2007 i 2008 oraz w Radymnie w 2008 r. sytuacja była odwrotna.

Dodatni sumaryczny wskaźnik rozwoju w 2006 r. uzyskały Jasło i Łańcut, w latach 2007 i 2008 Dębica, Jarosław oraz Łańcut. Wyraźny wzrost rozwoju lokalnego nastąpił w Dębicy i Jarosławiu. Spośród wybranych gmin miejskich najgorszy wynik uzyskał Dynów. Sumaryczny wskaźnik w 2007 r. wyniósł tu tylko –1,311.

Zestawienie wskaźników rocznych oraz średniego wskaźnika w latach 2006-2008 prezentuje tab. 5.

Tabela 5. Średni Wskaźnik Rozwoju Wspólnot Terytorialnych dla poszczególnych gmin miejskich w latach 2006-2008.

Gminy miejskie	Lata			Średni wskaźnik z trzech lat
	2006	2007	2008	
Dębica	-0,031	0,380	0,578	0,309
Dynów	-0,835	-1,311	-0,940	-1,029
Jarosław	-0,453	0,014	0,150	-0,096
Jasło	0,333	-0,717	-0,519	-0,301
Radymno	-1,204	-0,225	-0,024	-0,485
Łańcut	0,696	0,774	0,689	0,720

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych uzyskanych w GUS, RIO, MOPS.

Średnie wskaźniki rozwoju są dodatnie tylko w dwóch z wybranych miast: Łańcucie i Dębicy.

Najwyższy poziom rozwoju w latach 2006-2008 osiągnął Łańcut. Wskaźnik dla tego miasta w analizowanym okresie zawsze był dodatni, podobnie jak średni wskaźnik z trzech wybranych lat. Jest to spowodowane wzrostem dochodów własnych oraz malejącą stopą ubóstwa i bezrobocia. Można więc stwierdzić, że Łańcut jest miastem rozwijającym się dynamicznie, ale stykającym się z problemami wpływającymi na tempo rozwoju, np. znaczny spadek wydatków inwestycyjnych.

W Dębicy średni wskaźnik rozwoju wyniósł ok. 0,3. Wynika to z faktu, że stopa bezrobocia spadła z 10,34% w 2006 r. do 6,5% w 2008 r., nieznacznie zmniejszyła się też stopa ubóstwa (z 6,62 do 5,79%). Dochody własne w tym mieście utrzymywały się na stałym poziomie i wynosiły ok. 60%.

W Jarosławiu średni wskaźnik rozwoju jest ujemny, jednak z roku na rok sumaryczny wskaźnik wzrastał i ostatecznie w 2008 r. wyniósł 0,151. Dochody własne nie przekraczały tu 60%. Wzrost wartości wskaźnika Jarosław może zawdzięczać malejącej stopie ubóstwa oraz bezrobocia.

Zastój w rozwoju lokalnym widoczny jest w Jasle, gdzie sumaryczny wskaźnik w 2006 r. wyniósł 0,333, a w kolejnych latach spadł poniżej zera. Mimo że docho-

dy własne miasta wzrosły, to jednak malejący odsetek wydatków inwestycyjnych, jak też znaczący wzrost stopy ubóstwa (z 1,78% w 2006 r. do 7,97% w 2008 r.) utrudniają rozwój lokalny.

Najgorsza sytuacja jest w Dynowie, gdyż w analizowanym okresie zarówno wskaźniki sumaryczne, jak i średni wskaźnik są ujemne. Pomimo zmniejszającej się stopy bezrobocia i stopy ubóstwa, rozwój tego miasta jest hamowany przez spadek wartości czynników pobudzających rozwój. W 2007 r. wydatki inwestycyjne oraz dochody własne Dynowa wyraźnie się zmniejszyły, jednak w 2008 r. sytuacja uległa niewielkiej poprawie, co daje nadzieje na rozwój tego miasta w przyszłości.

Podobna sytuacja widoczna jest w przypadku Radymna, jednak w tym mieście z roku na rok sumaryczny wskaźnik wzrastał, co świadczy o stopniowej poprawie kondycji tej gminy. Powoli spada stopa bezrobocia, a stopa ubóstwa jest tu najniższa w porównaniu z pozostałymi analizowanymi miastami. Gwałtownie wzrosły wydatki inwestycyjne w badanych latach – z 1,45 do 17,20%. Daje to duże szanse na dalszy rozwój i dołączenie do gmin miejskich o dynamicznym rozwoju lokalnym.

5. Zakończenie

Istotą rozwoju lokalnego jest nie tylko autonomia działania, czyli samodzielne decydowanie o własnym losie i wynikająca z tego dynamika inicjatyw lokalnych, silnie powiązana z poczuciem niezależności działania na rzecz społeczności, do której przynależy i z którą się identyfikuje. Zasadniczą kwestią rozwoju lokalnego jest współdziałanie wszystkich podmiotów lokalnych i w rezultacie mobilizacja energii całego środowiska lokalnego, zmierzająca do realizacji wspólnych, powszechnie akceptowanych, długookresowych celów¹⁸.

Znanych jest wiele mierników służących do oszacowania poziomu rozwoju lokalnego. Na potrzeby artykułu wykorzystano Wskaźnik Rozwoju Wspólnot Terytorialnych. Podstawą do jego obliczenia są cztery czynniki: dochody własne, wydatki inwestycyjne, stopa ubóstwa i stopa bezrobocia. Dochody własne czy poziom corocznych inwestycji należą do atrybutów gminy jako organizmu administracyjno-gospodarczego. Wielkości te oraz wyliczane na ich podstawie wskaźniki wcale nie muszą mówić, jaka jest sytuacja i położenie społeczne i materialne poszczególnych mieszkańców, a przynajmniej nie muszą mówić o tym bezpośrednio, gdyż wielkości te pośrednio mają wpływ na ogólny poziom życia. Poziom bezrobocia oraz stopa ubóstwa w bardziej bezpośredni sposób opisują sytuację poszczególnych osób zamieszkujących dany obszar¹⁹. Wskaźnik Rozwoju Wspólnot Teryto-

¹⁸ M. Grzebyk, P. Filip, M. Smoleń, *Teoretyczne podstawy rozwoju lokalnego*, Roczniki Naukowe SERIA, t. 1, z. 1, Rzeszów 1999, s. 67-73.

¹⁹ R. Czyszkiewicz, *Kapitał ludzki – czynnik rozwoju regionalnego*, Tom IV Roczników rozwoju samorządów województwa zachodniopomorskiego 2003-2004, s. 74.

rialnych może być traktowany jako pierwszy element oceny stopnia rozwoju gminy i zagrożeń dla tego rozwoju i stanowić wstęp do pogłębionej analizy czynników określających szanse stojące przed wspólnotami samorządowymi bądź decydujących o zestawie tych szans i o sposobach ich wykorzystania²⁰. Ogólnie rzecz biorąc, wskaźnik ten pozwala uświadamiać podmiotom odpowiedzialnym za sprawne funkcjonowanie danej gminy oraz wyznaczającym kierunki jej dalszego rozwoju szereg problemów wymagających dalszego rozwiązania. Ujawniają one istniejące zaniedbania, a poprzez ustalanie dystansu względem innych jednostek nadają im odpowiednią rangę, co tym samym może się stać istotną podstawą programowania rozwoju społeczno-gospodarczego na szczeblu gminnym²¹.

Jak wynika z przeprowadzonej analizy, rozwój sześciu wybranych gmin miejskich woj. podkarpackiego jest bardzo zróżnicowany. Najlepiej rozwijającym się miastem okazał się Łańcut. W najgorszej sytuacji znalazło się miasto Dynów. W znaczeniu praktycznym wyniki obrazujące rozwój wspólnot terytorialnych informują, jaka jest sytuacja danej gminy w porównaniu z innymi, a nie wskazują na kolejność miast na drodze do rozwoju. Do obniżenia zajmowanego miejsca wystarczy może to, że na terenie innych gmin doszło do zwiększenia wartości czynników pobudzających rozwój lub zmniejszenie wartości czynników, które ten rozwój hamują.

Literatura

- Begg D., Fisher S., Dornbush R., *Ekonomia. Makroekonomia*, PWE, Warszawa 2000.
- Brańka P., *Internacjonalizacja gospodarki a współczesne teorie rozwoju regionalnego*, [w:] Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie nr 821, Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie, Kraków 2010.
- Brol R. (red.), *Zarządzanie rozwojem lokalnym – studium przypadków*, Wyd. Akademii Ekonomicznej we Wrocławiu, Wrocław 1998.
- Czyszkievicz R., *Kapitał ludzki – czynnik rozwoju regionalnego*, Tom IV Roczników rozwoju samorządów województwa zachodniopomorskiego 2003-2004.
- Czyszkievicz R., *Wskaźnik rozwoju wspólnot terytorialnych – koncepcja o praktycznym zastosowaniu*, „Studia Regionalne i Lokalne” 2003, nr 12.
- Filipiak B. i in., *Rozwój lokalny i regionalny. Uwarunkowania, finanse, procedury*, Fundacja na rzecz Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin 2005.
- Golinowska S., Kopińska I., *Pomoc społeczna – zmiany i warunki skutecznego działania*, IPIPS, Warszawa 2002.
- Grzebyk M., *Działalność inwestycyjna miasta Rzeszów w latach 2004-2006*, Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu nt. Problemy ekonomii, polityki ekonomicznej i finansów publicznych, red. J. Sokołowski, nr 39, tom 2, Wrocław 2009.
- Grzebyk M., Filip P., *Ocena możliwości rozwoju społeczno-gospodarczego gmin powiatu rzeszowskiego (w układzie instytucjonalno-organizacyjnym)*, Zeszyty Naukowe AR im. H. Kołłątaja w Krakowie nr 395, Seria Ekonomia, zeszyt 28, Kraków 2001.

²⁰ R. Czyszkiewicz, *Wskaźnik rozwoju...*, s. 90.

²¹ T. Kudłacz, M. Grzebyk, wyd. cyt., s. 98.

- Grzebyk M., Filip P., Smoleń M., *Teoretyczne podstawy rozwoju lokalnego*, Roczniki Naukowe SERiA, tom 1, zeszyt 1, Rzeszów 1999.
- Grzebyk M., Musiał-Malago M., *Sytuacja finansowa gmin województwa podkarpackiego w latach 1999-2002*, Zeszyty Naukowe Akademii Ekonomicznej w Krakowie nr 693, Kraków 2006.
- Kudłacz T., Grzebyk M., *Zróżnicowanie gmin pod względem poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego w regionie rzeszowskim*, Zeszyty Naukowe Akademii Ekonomicznej w Krakowie nr 588, Kraków 2002.
- Makać W., *Ocena sytuacji na wojewódzkich rynkach pracy metodą analizy portfelowej*, referat wygłoszony na konferencji pt. Organizacja i funkcjonowanie systemu statystyki, badań, analiz i prognoz rynku pracy, Krynica, listopad 1997.
- Parysek J.J., *Podstawy gospodarki lokalnej*, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań 1997.
- Pietrzyk I., *Polityka regionalna Unii Europejskiej i regiony w państwach członkowskich*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2003.
- Wojtasiewicz L., *Czynniki i bariery rozwoju lokalnego w aktualnej polityce gospodarczej Polski*, [w:] *Gospodarka lokalna w teorii i praktyce*, Wyd. Akademii Ekonomicznej we Wrocławiu, z. 734, Wrocław 1996.

COMPARATIVE ANALYSIS OF THE LEVEL OF DEVELOPMENT OF LOCAL COMMUNITIES ON THE BASIS OF SELECTED MUNICIPALITIES IN PODKARPACKIE VOIVODESHIP

Summary: In the situation of constant transformations taking place in Poland, the issue of studying the social and economic development of particular areas assumes specific importance. Municipalities are varied in terms of their development: some are advanced and prosperous, others are poor and economically backward. In this context the research objective was an attempt to present the level of development of selected municipalities in Podkarpackie voivodeship in the years 2006-2008, with the use of Territorial Community Development Capacity Index.